

MIROSLAV BULEŠIĆ: ŽIVOT I UBOJSTVO ISTARSKOG SVEĆENIKA

(s naglaskom na svjedočanstva suvremenika)

Nakon oslobođenja Istre od nacističko – fašističke okupacije, na vlast su došli komunisti koji su započeli svoju represiju prema vjernicima i svećenstvu. Crkva u Istri u to je doba trpjela napore komunističkih vlasti da smanje njezin utjecaj. U takvom ozračju česti su bili slučajevi prijetnji, a nekolicina svećenika je smrtno stradala. Takva sudbina dogodila se i mladom istarskom svećeniku Miroslavu Bulešiću, koji je ubijen tijekom nereda u kolovozu 1947 godine. O njegovoj se smrti dugo nije smjelo govoriti. Tek nakon devedesetih godina njegovi su suvremenici progovorili o njegovom životu i smrti, a 2013. godine proglašen je blaženim.

Ključne riječi: Miroslav Bulešić; Katolička crkva; svećenstvo; Istra; komunistički režim; represija; ubojstvo; svjedoci

1. UVOD

Nakon oslobođenja Istre od nacističko-fašističke okupacije i dolaska komunista, Crkva u Istri doživljavala je velike represije od strane organa tzv. narodne vlasti koja je činila sve kako bi ju izbrisala s društvene scene. Pritom su najveću žrtvu snosili svećenici. I ranije, u doba ratnih operacija, komunisti su Katoličku crkvu vidjeli kao prijetnju njihovom režimu. Zbog takve društveno-političke situacije u doba Titove Jugoslavije, bezbrižna svećenička djelatnost nije bila moguća, a nerijetko su se događali slučajevi u kojima se svećenicima i vjernicima otvoreno prijetilo, a nemali broj njih je ubijen.

U takvim je okolnostima došlo i do nereda u župi Lanišće, koja je tada bila u sklopu Tršćansko-koparske biskupije u sjevernoj Istri, prilikom kojih je ubijen mladi istarski svećenik Porečko-pulske biskupije Miroslav Bulešić. Iako se radi o njegovoj smrti nakon toga nije smjelo javno govoriti sve do devedesetih godina prošlog stoljeća, nije ostao zaboravljen. Strani su mediji izvještavali o njegovoj mučeničkoj smrti, a njegovi su suvremenici kasnije dali svoja svjedočanstva o njegovom životu i smrti. Ovaj je rad posvećen upravo Miroslavu Bulešiću, koji je do današnjeg dana ostao simbolom mučeničke smrti za vjeru.

2. ŽIVOTOPIS

2.1. DJETINJSTVO I MLADOST

Miroslav Bulešić rođen je 13. svibnja 1920. godine u južnoistarskom selu Čabrunići, župi Svetvinčenat (Savičente) koja je pripadala Porečko-pulskoj nadbiskupiji. Njegovim roditeljima Mihi i Luciji (rođenoj Butković)¹ on nije bio jedino dijete. Imao je dvije starije sestre, Mariju i Luciju, te mlađu Zoru i brata Josipa.² Kršten je u Crkvi sv. Franje Asiškog u Jurišićima, a upisan je u knjige krštenih župe Svetvinčenat. Osnovnu školu polazio je u Jurišićima. Zbog zabrane hrvatskih škola u Istri od strane fašističkih vlasti, bio je primoran slušati nastavu na talijanskome jeziku. Kako je dolazio iz katoličke hrvatske obitelji, već je kao dječak propovijedao u duhu vjere. U Jurišiće je 1925. godine došao mladi svećenik Ivan Pavić³ kod kojeg je mladi Miroslav slušao vjeronauk na hrvatskom jeziku. U crkvi u Jurišićima Miroslav je primio sakrament prve sv. Priečesti, a zatim 1928. godine i sv. Potvrde. S obzirom da je već kao devetogodišnji dječak osjetio duhovni poziv⁴, roditelji su ga uputili Ivanu Paviću koji ga je poslao u slovenski zavod *Alojzijevišče* u Gorici kako bi završio peti razred i na pripravnici se spremio za odlazak u sjemenište. Godine 1931. Miroslav odlazi u sjemenište u Koprnu. Nakon završenih pet razreda gimnazije i tri razreda lica, 1939. godine položio je veliku maturu. Za vrijeme ljetnih praznika vratio se kući gdje je pomagao ocu u radovima u polju. Nakon položene mature, Ivan Pavić ga je preporučio porečko-pulskom biskupu Trifunu Pederzolliju za filozofsko-teološki studij u Rimu.

2.2. STUDIJ U RIMU

Za Bulešića nije bilo mjesta u Seminario Lomardo u Rimu na koji je upućen, no primio je obavijest da teološki studij započne u Gorici⁵, što je i učinio. Od tamo je doznao za Francuski zavod u Rimu na koji su primali i studente koji nisu nužno morali biti Francuzi. Tako je Bulešić otputovao u Rim. Istih se dana upisao na sveučilište za koje je primio materijalnu pomoć od zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca⁶. Nakon godinu dana preselio se u sjemenište Lombardo gdje je ostao do kraja svog studija u Rimu. Najprije je dobio licencijal iz filozofije, a potom je kroz naredne tri akademske godine studirao na papinskom sveučilištu *Gregorijana* gdje je položio sve ispite iz teologije. Nakon obavljenih duhovnih vježbi za đakonat u Puli u listopadu 1942. i primljenog đakonata u rodnoj župi Svetvinčenat, Bulešić se 10. studenog 1942. godine vratio u Rim gdje je kao đakon započeo treću godinu teološkog studija. Ondje je Bulešić obavio i duhovne vježbe kao pripremu za svećeničko ređenje. Početkom proljeća 1943. godine porečko-pulski biskup Rafael Radosi⁷ pozvao ga je natrag u Istru kako bi ga zaređio. Zaređen je 11. travnja 1943. godine

1 B. MILANOVIĆ 1996: 228.

2 Lucija Bulešić rodila je četnaestero djece, od kojih je devetero umrlo u ranoj dobi (vidi: Svjedok 12)

3 Ivan Pavić, svećenik i crkveni pisac (Premantura, 4. siječnja 1898. – Premantura, 13. rujna 1992.). Kapelan u Vodnjanu i Jurišićima (1922. – 1932.) i upravitelj župe Motovunski Novaki (1932. – 1940.) Progonjen od strane vodnjanskih i motovunskih fašista, ali se 1941. vratio te ponovo postao vodnjanski kapelan. Studirao na Papinskom sveučilištu Gregoriani. Od 1947. kancelar, a od 1948. kanonik Porečkog kaptola. Istaknuo se kao pastoralni radnik i protivnik totalitarizma (*Istarska enciklopedija* 2005: 571)

4 A. MILOVAN 2001: 15.

5 Prvi tečaj teologije započeo je u Gorici 8. listopada 1939. (M. BARTOLIĆ 1990: 20.)

6 O tome svjedoči pismo o. Sakača vič. Paviću (A. MILOVAN 2001: 19.)

7 Raffaele Radosi, porečko-pulski biskup i nadbiskup Spoleta (Cres, 3. srpnja 1887. – Padova, 27. rujna 1972.). Franjevac konventualac tadašnje Ujedinjene provincije sv. Antuna i sv. Jeronima. Gvardijan samostana sv. Franje u Puli i rektor Međunarodnog kolegija Reda franjevaca konventualaca u Rimu. Imenovan za biskupa 1941. Istru napustio 1947. Nadbiskup u Spoletu od 1948. (*Istarska enciklopedija* 2005: 670)

u Crkvi Navještenja Blažene Djevice Marije u Svetvinčentu. Svoju Mladu misu svečano je proslavio 26. travnja 1943. godine. Nakon Mlade mise, Bulešić se vratio u Rim kako bi položio preostale ispite, a potom se za ljetne praznike ponovo vratio kući. Iako se planirao vratiti u Rim kako bi postigao licencijati i obranio tezu za doktorat iz teologije⁸, to se zbog političkih prilika u Istri nije dogodilo. Naime, nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. godine i dolaska Nijemaca na njihov teritorij, uspostavljena je tzv. Gotska linija (Rimini – Viareggio)⁹ koja se bez njemačke dozvole nije mogla prijeći. Stoga je Bulešić ostao u Istri, a zbog hitne potrebe biskup Radossi ga je imenovao upraviteljem župe Baderna, nedaleko od Poreča.

2.3. PASTORALNO DJELOVANJE

Bulešić je preuzeo svoju dužnost u Baderni 26. rujna 1943. godine.¹⁰ Ondje je bio vrlo popularan jer je tamošnji narod bio vrlo pobožan i svi su odlazili na mise, a bilo im je drago da mogu slušati propovijedi na hrvatskom jeziku. Ondje je upravljao i župama Sv. Ivana od Šterne i Muntrilj.¹¹ U vihoru rata se zauzimao za svoje župnike. Fašistima je smetao kao Hrvat, Nijemcima jer je pomagao uhićenim i deportiranim župljanima, dok je komunistima smetao kao službenik Crkve. Iako je bio u opasnosti, Bulešić je predano nastavio progovarati vjeru i pomagati župljanima. U Baderni je dočekao kraj rata i poslijeratnu euforiju te dolazak komunista na vlast. U listopadu 1945. biskup Radossi premjestio ga je iz Baderne u veću župu Kanfanar.¹² Ondje je nastavio sa svojim duhovnim radom, propovijedao je, odlazio u zabačene dijelove župe držati mise, bavio se karitativnim radom i držao vjeronauk u kanfanarskoj gimnaziji, što je komunističkim vlastima jako smetalo. Iako su mu poznanici govorili da se preseli u Italiju, gdje će biti siguran, Bulešić je tu opciju odbio.¹³ U rujnu 1946. godine, Bulešić je stigao u Pazin, gdje je imenovan za profesora i podravnatelja Biskupijskog sjemeništa, a u veljači iduće godine ondje se i preselio. Tamo je po biskupovom ovlaštenju zastupao svoju biskupiju. Kao tajnik *Zbora svećenika sv. Pavla* zauzimao se za slobodu vjere i pomagao mladim svećenicima u njihovom pastoralnom djelovanju. Tih je dana s ostalim istarskim svećenicima u Zagrebu posjetio nadbiskupa Stepinca i zahvalio mu na novčanoj pomoći koju mu je poslao u Rim za vrijeme studija¹⁴ te izrazio suosjećanje zbog progona komunističkih vlasti.

2.4. UBOJSTVO

U pazinsko sjemenište stigao je delegat biskupa Santina¹⁵, uz ovlaštenje Svete Stolice, mons. Jakob Ukmar¹⁶ kako bi podijelio sakrament sv. Potvrde. Dana 23. kolovoza 1947. stigao je u Buzet.

8 M. BARTOLIĆ 1990: 38.

9 Ibid.

10 Do tada je u Baderni župničku dužnost obavljao Talijan don Giacomo Filippi, kojemu su partizani poručili da se vrati u Italiju jer njegova prisutnost ondje više nije poželjna. On je potom napustio župu i vratio se u Italiju (F. VERAJA 2013: 25.)

11 F. VERAJA 2013: 25.

12 Do tada je u Kanfanaru bio župnik Marko Zelac, kojeg su na trgu 9. veljače 1944. objesili Nijemci, a kada je na njegovo mjesto stigao Bulešić, Radossi je u Badernu poslao mladog svećenika Josipa Cukarića (M. BARTOLIĆ 1990: 69.)

13 „Ako me ubiju, ubit će me za Boga i za vjeru.“ (A. MILOVAN 2001: 55.)

14 A. MILOVAN 2001: 59.

15 Biskup se osobno nije usudio doći na područje jugoslavenskih komunista jer je dva mjeseca ranije teško pretučen u Kopru (B. MILANOVIĆ 1996: 230.)

16 Jakob Ukmar, svećenik i publicist (Opčine, 13. srpnja 1878. – Škedenj kraj Trsta, 2. studeni 1971.). Kapelan u tršćanskom predgrađu Rojanu i župnik u Ricmanjama. Za vrijeme fašizma zagovarao je prava Slovenaca i Hrvata u Julijskoj Veneciji, u Crkvi i izvan nje. U Pazinu osuđen na mjesec dana zatvorske kazne, nakon čega ga biskup Santin, zbog dvosmislena izvješćivanja jugoslavenskih medija o procesu, razriješuje svih crkvenih dužnosti. Sudjelovao je na Drugom vatikanskom koncilu, gdje je dao svoj doprinos nizu zaključaka, osobito onima o pravima nacionalnih manjina. (*Istarska enciklopedija* 2005: 834)

Kako ga je trebao pratiti netko od svećenika koji su tada bili odsutni¹⁷, s njime je pošao Miroslav Bulešić. Kada su došli u crkvu, taman kad je trebala početi misa, u crkvu je provalilo dvadesetak nasilnika koji su nasilno htjeli spriječiti krizmu. Cijelo vrijeme su vikali i ispred crkve na ljude bacali rajčice i skandirali: „Hoćemo biskupa! Nećemo da popovi krizmaju našu djecu!“¹⁸ Ljudi su počeli bježati iz crkve i nastala je velika gužva. Bulešić im se suprotstavio pa su demonstranti izašli iz crkve, ali su ispred ulaza počeli plesati narodno kolo i vikati: „Tito! Staljin! Partija!“¹⁹ Nakon što su nasilnici izašli, neki su se vjernici počeli vraćati u crkvo, no tridesetak nasilnika ponovno je ušlo za njima. Bulešić je ponovo hrabro istupio pred njih govoreći: „Dalje ćete ići samo preko mene mrtvoga!“²⁰ Međutim, to ih nije omelo da nastave praviti nered u crkvi i oko nje. Takve su okolnosti spriječile podjelu sakramenta u Buzetu. Idućeg dana trebala se održati krizma u Lanišću.

Idućeg jutra, 24. kolovoza, misa je održana ranije od predviđenog²¹ kako bi se izbjegao scenarij prethodnog dana iz Buzeta. Naime, Laniščani su mogli naslutiti događaje koji su se dogodili. Naime, njihovom župniku Stjepanu Ceku noć ranije jedan mladić došao reći kako se spremaju napadi na njega i ostale svećenike u Lanišću.²² Uz to, mještani su u međuvremenu saznali za nered koji su se dogodili u Buzetu pa su se organizirali i stražarili pred crkvom noć uoči krizme. Za vrijeme mise, u crkvi su bila samo djeca s kumovima, dok su roditelji i svi ostali bili na ulazu kako bi spriječili eventualnim napadačima ulazak u crkvu. Uskoro je došlo četrdesetak ljudi iz okolnih mjesta. Htjeli su nasilno ući u crkvu, a kada su im se ljudi koji su branili ulaz u crkvu suprotstavili, došlo je do borbe koja je trajala više od pola sata. Bilo je i naoružanih kolcima i drugim oštrim predmetima, a neki od napadača su čak imali i pištolj. Bilo je ranjenih s obje strane, ali su misa i podjela krizme, usprkos svim neredima, uspješno privedeni kraju. Po završetku obreda, mons. Jakob Ukmar, Miroslav Bulešić i Stjepan Cek krenuli su prema župnom stanu uz pratnju većeg broja župljana koji su ih štitili od eventualnih napada na putu. Petnaest minuta nakon njih, napadači su krenuli za njima s nakanom da nasilno uđu u župni stan. U međuvremenu je stigla milicija, što je kod mještana izazvalo veliko olakšanje jer su mislili da je najgore iza njih i da će oni sada smiriti situaciju. Odmah nakon ulaska zapovjednika milicije u župni stan trojica napadača pokucala su na vrata govoreći kako žele razgovarati sa svećenicima. Župnik ih je, u uvjerenju da je situacija pod kontrolom, pustio unutra.²³ Ovi su odmah počeli divljati i razbijati sve što im se našlo na putu. Mons. Ukmara zatekli su u sobi na prvom katu, brutalno ga izudarali i zatim ostavili, vjerojatno misleći da je već mrtav. Župnik Cek se je u međuvremenu uspio sakriti ispod stepenica u tamnoj sobi pa njega nisu uspjeli pronaći, ali su zato zatekli Bulešića u sobi u prizemlju. On ih je najprije pokušao smiriti, ali su se oni tada još jače razbjesnili, a jedan od njih izvadio je nož i probio Bulešića dva puta zaredom u područje vrata koji je u tom trenutku stigao samo kratko izdahnuti govoreći: „Isuse, primi dušu moju.“²⁴ Kasnije poslijepodne istoga dana došla je četveročlana ekipa s dvojicom svjedoka iz mjesta izvršila je očevid crkve i župnog stana, a obdukcija je izvršena idućeg dana. Dana 26. kolovoza održan je sprovod kojeg je vodio Ivan Pavić, jedini kojeg su komunisti pustili da dođe.²⁵

17 Božo Milanović ili Leopold Jurca (B. MILANOVIĆ 1996: 231.)

18 B. MILANOVIĆ 1996: 231.

19 V. ŽMAK 2014: 61.

20 Ibid.

21 Misa je pomaknuta s 9 na 8 sati ujutro. (S. TROGRLIĆ 2014: 23.)

22 B. MILANOVIĆ 1996: 234.

23 S. TROGRLIĆ 2014: 24.; Milanović u svojoj knjizi piše kako je zapovjednik milicije bio taj koji im je otvorio vrata te ih potom, kada je shvatio da imaju loše namjere, pokušao zaustaviti. (B. MILANOVIĆ 1996: 235.)

24 Ove zadnje Bulešićeve riječi u nastavku donose i svjedoci (vidi: Svjedok 3 i 8)

25 Na sprovod su smjeli doći samo mještani Lanišća, dok je svima ostalima pristup bio zabranjen (vidi: Svjedok 2, 3, 7, 8, 12 i 18)

3. BEATIFIKACIJA

Miroslav Bulešić proglašen je blaženim 28. rujna 2013. godine na velikom euharistijskom slavlju beatifikacije u pulskoj Areni, koje je predvodio Papin izaslanik Angelo Amato, prefekt Kongregacije za kauze svetih. Tom je prigodom jedan cijeli broj vjerskog informativno-kulturnog lista *Ladonja* posvećen upravo Miroslavu Bulešiću.²⁶

4. DRUŠTVENO-POLITIČKI OKVIR

U prve dvije poratne godine, ali i ranije²⁷, Katolička crkva u Istri doživljavala je represivne mjere od strane istarskog NOP-a. Ugledni hrvatski svećenici, osobito oni talijanskog porijekla, optuženi su za suradnju s okupatorom. Razlog tome bila je prevlast staljinističkih snaga unutar NOP-a, ali i činjenica da je Crkva bila jedina institucija nad kojom državne vlasti nisu imale potpunu kontrolu. Međutim, vodstvo NOP-a je u lipnju 1945. odlučilo iskoristiti Crkvu u borbi za sjedinjenje Istre s Hrvatskom, odnosno Jugoslavijom. Zbog neriješenog statusa Istre nakon rata, komunisti su bili svjesni da im je Katolička crkva u Istri nužan saveznik u toj borbi. Ne ističući toliko komunističku ideologiju koliko narodnu pripadnost i očekujući podršku hrvatskog svećenstva, stupili su u kontakt s autoritetom istarskog svećenstva Božom Milanovićem koji je bio poznat kao borac za nacionalna prava istarskih svećenika te je zbog toga uživao velik ugled. On je pristao na dogovor jer je, kako kaže, to bio jedini pametan izlaz iz situacije u kojoj se tada nalazilo hrvatsko svećenstvo u Istri.²⁸ On je itekako bio svjestan činjenice da komunistička vlast neće biti u potpunosti blagonaklona prema Crkvi, ali je antifašističku djelatnost Crkve smatrao prvim korakom prema konkretnijim odnosima između Crkve i vlasti. Sporazum u Trstu između predstavnika hrvatskog svećenstva Bože Milanovića s predstavnicima NOP-a Dušana Diminića i Ivana Motike od 16. srpnja 1945.²⁹ trebao je biti uvod u međusobnu podršku i suradnju, ali to se nije dogodilo. Iako je Milanović Crkvi u Istri izborio slobodu djelatnosti puno širu od one u ostalim dijelovima Jugoslavije, a NOP je pritom dobio obećanje svećeničke podrške u nastojanju da Istru priključi Jugoslaviji,³⁰ takvo je rješenje ipak bilo samo privremeno. Pripadnici komunističke ideologije nisu se, usprkos spomenutoj borbi hrvatskog svećenstva za sjedinjenje Istre s Hrvatskom, mogli oduprijeti sumnjama u Katoličku crkvu kao unutarnjem neprijatelju državne vlasti, koji bi u suradnji s Vatikanom, mogao potkopati novouspostavljenu državnu vlast. Te je strahove dodatno pojačavala činjenica da su svećenici i prije javno govorili protiv komunističke ideologije kao bezbožne, pozivajući se na encikliku *Divini Redemptors* pape Pija XI. u kojoj je osudio komunizam.³¹ Iako se ponekad u javnosti stvarao privid kako su odnosi između Crkve i komunističkih vlasti dobri (svećenici su sudjelovali u narodnim slavljinima, a pripadnici vlasti odlazili su na vjerske svečanosti)³², to u stvarnosti nije bilo tako. Na nižim je razinama situacija bila drugačija jer se ondje otvoreno istupalo protiv Crkve i svećenika, kojima se prijetilo likvidacijom. Vrhunac takvog pritiska na Crkvu bila je 1947. godina kada je ubijen mladi istarski svećenik Miroslav Bulešić.

26 *Ladonja: vjerski informativno-kulturni list*, 9, Pazin, 2013.

27 U razdoblju od rujna do listopada 1943. godine „sablasni autobus smrti“ kružio je po Istri i sve koji su smatrani „narodnim neprijateljima“ odvodio u pazinski Kaštel, odakle su mnogi osuđeni na smrt. (S. TROGRLIĆ 2014: 15.)

28 B. MILANOVIĆ 1996: 161.

29 M. AKMADŽA 2013: 151.

30 S. TROGRLIĆ 2010: 141.

31 I. GRAH 1997: 220.

32 S. TROGRLIĆ 2014: 38.

U konkretno Porečko-pulskoj biskupiji, što se tiče same statistike stradalih svećenika, stradalo je devetero ljudi za vrijeme i nakon Drugog svjetskog rata. Od toga je ubijeno pet svećenika (među kojima je i Miroslav Bulešić, kojeg je ubio pripadnik OZNA-e), dva bogoslova, dok su dvojica svećenika umrla u zatvoru.³³

5. SVJEDOČANSTVA

Svjedoci koji su govorili o Miroslavu Bulešiću, njegovom životu i mučeništvu ispitani su u razdoblju od svibnja 2000. do svibnja 2001. godine.³⁴ Njih ukupno dvadeset i dvoje davalo je iskaze o razdoblju Bulešićeva života kada su ga poznavali, bilo to njegovo djetinjstvo i školovanje, djelatnost u župama i sjemeništu ili pak vrijeme neposredno prije ubojstva. Sukladno tome, odgovarali su na pitanja koja su se odnosila na razdoblje o kojem govore.³⁵ Svjedoci su navedeni po brojevima po redu saslušanja, a datumi svjedočenja navedeni su u zagradama pokraj imena svjedoka.

5.1. SVJEDOK 1

MONS. JOSIP PAVLIŠIĆ (5. SVIBNJA 2000.)

Svjedok je poznao Miroslava Bulešića kao sjemeništara, kada je s drugima dolazio u Gologoricu, ali ga je bolje upoznao kada je Bulešić bio podravnatelj sjemeništa u Pazinu (1946./1947.), gdje je ovaj vršio službu duhovnika i ekonoma. Kaže kako su ondje bili sretni što je na mjesto odgojitelja došao svećenik Porečko-pulske biskupije. Opisuje ga kao zahtjevnog, principijelnog čovjeka s puno ideala, zahtjevnog prema učenicima, ali tvrdi kako nikada nije o njemu čuo ništa negativno. Učenici su za njega govorili da je strog, ali pravedan. Smatrao je, kao i Pavlišić, da sve treba uložiti u narod i Crkvu. Vjerojatno u jesen 1946. godine, po pričanju svjedoka, je on razgovarao s Bulešićem o odgoju u sjemeništu.³⁶ Govorio mu je kako ne može svatko doživjeti crvenomučeništvo, ali se svatko mora boriti da u svom životu očuva svoje dostojanstvom borbi protiv napasti i kroz bijelo mučeništvo, ali mora biti pripravan i na crveno mučeništvo.³⁷ Tako je intenzivno govorio o tome zbog događaja koji su se dogodili u Buzetu. Svjedok kaže kako se nakon događaja u Lanišću prisjetio ovih Bulešićevih riječi. U Pazinu je 26. lipnja 1947. održan sastanak Zbora svećenika sv. Pavla za Istru. Vlasti su zahtijevale suradnju svećenstva u petogodišnjem planu, što je Bulešić odbio.³⁸ Svjedok govori kako je zauzimao čvrst stav prema vlastima i želio dosljedno slušati svoje poglavare. Zbog nasilja nad biskupom Santinom u Kopru, kao delegat u Istru pozvan je mons. J. Ukmar, Slovenac koji je znao i hrvatski. U sprečavanju krizme prisutna je bila očita mržnja prema Crkvi koja se osjećala i na Mirovnoj konferenciji u Parizu, tvrdi Pavlišić. On tvrdi kako problem nije bio samo vjerske, već i nacionalne prirode. Kaže kako su se napetosti osjećale i da su problemi bili očekivani, ali ipak ne do te mjere. Smetnje su bile prisutne u Trvižu, Tinjanu, a najviše u Buzetu, i tvrdi da je sve sigurno bilo direktiva vrha partije. Pokušavala se spriječiti djelatnost Crkve u Istri, a mržnja prema svećenstvu bila je podržavana. U jesen 1947., kada je došao papin pronuncij u Jugoslaviji mons. J. Hurley u Pazinskom sjemeništu razgovaralo se o Bulešiću.

33 A. BAKOVIĆ 1994: 97.

34 F. VERAJA 2013: 66.

35 Ibid.

36 F. VERAJA 2013: 68.

37 V. Milovan u svojoj knjizi navodi izraze „mučeništvo ruže“ i „mučeništvo ljiljana“ (V. MILOVAN 2010: 52.)

38 F. VERAJA 2013: 69.

Na izjavu mons. Milanovića kako su Bulešićevom smrću mnogo toga izgubili, svjedok priča da je Hurley odgovorio da su mnogo više dobili nego izgubili, jer su dobili sveca i mučenika.³⁹ Pavlišić kaže kako je uvjeren da je Bulešić ubijen jer je bio uzoran svećenik koji je vršio svoje dužnosti. Govori kako je postojalo mišljenje da bi bilo tko tada bio ubijen na njegovom mjestu da se tamo našao. Za Pavlišića, to je bilo ubojstvo *in odium fidei*⁴⁰ za kojeg se Bulešić duhovno pripremao. Konačno, svjedok kaže kako je u svijesti katoličkih vjernika on nedvojbeno bio mučenik.

5.2. SVJEDOK 2

O. BERARD BARČIĆ (5. LIPNJA 2000.)

Svjedok je dobro poznao Bulešića s kojim je boravio i surađivao u istom sjemeništu tokom školske godine 1946./1947. Upoznali su se u Pazinskom sjemeništu, gdje je Barčić predavao prirodne znanosti. Osim što su radili zajedno, svjedok tvrdi kako su bili vrlo bliski prijatelji.⁴¹ Bulešić je po njemu bio smiren i uzoran svećenik koji je zračio duhovnošću.⁴² Često su razgovarali o odgoju sjemeništaraca, a kaže kako je čuo da su učenici bili vrlo zadovoljni njime. Poratne godine Barčić opisuje kao vrlo teške za svećenstvo jer je vlast činila sve kako bi ljude, pogotovo mlade, udaljila od Crkve. Bulešić je, po njegovom svjedočenju, imao ispravan stav: bio je za priključenje Istre Hrvatskoj, ali je bio protiv komunističkih vlasti koje su imale protureligijski stav. Kaže kako s Bulešićem nije imao prilike osobno razgovarati o crkvenim potanjima, ali je čuo da je prema biskupima imao korektan stav. Komunisti, kaže, nisu voljeli biskupa Santina koji je kao svog delegata u Buzet poslao mons. Ukmara pa se njihova mržnja usmjerila na njega. Mons. Banko⁴³ je Barčiću i ostalima u Sjemeništu pričao o neredima u Tinjanu pa se strah uvukao među ljude u sjemeništu. Na dan ubojstva Barčić je poslijepodne došao u Sjemenište, zvali su ga, a kada je izašao, vidio je mons. Ukmara na malom kamionu unakaženog. Nosili su ga kući, a tada je upitao župnika Ceka što je s Mirom. „Još gore! Zaklali su ga!“ – rekao mu je. Za Barčića, Bulešić je bio ideal i smatra kako je bio mučenik. Na sprovodu nije bio jer to nije bilo moguće, vlasti su zabranile. Sva hajka na krizmi bila je, tvrdi Barčić, uperena protiv svećenika i Crkve i komunisti su počinili zločine *in odium fidei*. Smatra, kako kaže, da je mučenička smrt Miroslava Bulešića blagoslov za Crkvu u Istri, Hrvatskoj i svijetu i nada se da će ga uskoro proglasiti blaženim (što se i dogodilo 2013. godine).

5.3. SVJEDOK 3

ANA ŠVERKO (10. LIPNJA 2000.)

Svjedokinja je upoznala Bulešića prilikom podjele sakramenta u Lanišću jer je ona tada bila kuma dviju krizmanica. Nakon mise, po izlasku iz crkve, zadržala se cijeli dan pred župnim uredom pa je mogla vidjeti (i čuti) sve što se ondje dogodilo. Svjedokinja kaže kako je crkva bila puna ljudi jer je bilo puno krizmanika, a razlog tome je što dugo vremena u tom kraju nije bilo podjele krizme. Misa je održana ranije od predviđenog kako bi se pokušali izbjeći napadi. Kako je bila u sredini crkve, kaže

39 V. MILOVAN 2010: 50.

40 Iz mržnje prema vjeri

41 Prijateljstvo je među njima bilo snažno, usprkos tome što je Bulešić bio deset godina mlađi (V. MILOVAN 2010: 59.)

42 Barčić govori da je Bulešić na njega ostavio dvostruki dojam – anđeoski i evanđeoski (V. ŽMAK 2014: 56.)

43 Svećenik Toma Banko – upravljao Tinjanom. Progonjen od strane fašista, ali se po završetku rata vratio u Istru. Kao predsjednik Zbora svećenika sv. Pavla, među svećenicima je imao veliki autoritet, a pred međunarodnom komisijom za razgraničenje zastupao je hrvatstvo Istre (M. BARTOLIĆ 1990: 93.)

da je mogla dobro vidjeti vlč. Bulešića i mons. Ukmara. Muškarcu su stajali na ulazu u crkvu kako bi spriječili napadače da uđu unutra. Napadači su, kaže, bili iz okolnih mjesta pa su većinu njih stanovnici poznavali. Za vrijeme mise bila je velika buka, a jedan od napadača je, prema njezinim riječima, izvana pucao pištoljem u prozor. Kaže kako je s obzirom na okolnosti misa prošla u redu. Svjedokinja kaže kako su se mladi okupljali oko svećenika, da su po tradiciji stanovnici Lanišća bili vezani uz Crkvu i da je to komunistima očito smetalo. Vlč. Cek je djeci govorio da članovi partije ne mogu biti kumovi na krizmi. Na dan krizme u Lanišću, okupila se masa protivnika oko crkve s namjerom da naprave nered i spriječe podjelu krizme. Nakon mise, svjedokinja je s većinom ostalih pratila svećenike od crkve do župnog stana, gdje su se zadržali. Kaže da je mislila da će se sve smiriti nakon dolaska milicije, ali su oni otvorili vrata župnog stana pa su napadači ušli za njima. Ona se, zajedno sa svojom sestrom Marijom⁴⁴ i još dvojicom dječaka⁴⁵ držala za rešetke na prozoru župnog stana pa su oni imali priliku svjedočiti samom ubojstvu. Nedugo zatim, svjedokinja citira posljednje Bulešićeve riječi: „Isuse, primi dušu moju.“⁴⁶ Napadači su na to odgovorili: „Sad ćemo ti je mi primiti.“⁴⁷ Vidjeli su, kaže, čovjeka kako leži u krvi, ali nisu odmah raspoznali tko je to. Kaže kako su najprije mislili da je to župnik Cek. Na prozoru na katu vidjeli su partizanke („drugarice“) koje su pitale: „Da ga bacimo dolje?“, nakon čega su bacile talar mons. Ukmara. Majka vlč. Ceka im je rekla da se on sakrio. Potom su, čini joj se, kaže, trojica napadača izašla krvavih ruku, a jedan od njih, Slavko Sanković, držao je nož u ruci. Kaže kako ih je sve poznavala iz viđenja. Pitali su ih gdje bi si oprali ruke, a njezina sestra Marija je odgovorila: „Pilate, nikad ih više ne opereš!“⁴⁸ Slavkova teta je ondje također bila prisutna i upitala ga je što je to napravio, a on je, po svjedokinjinim riječima, odgovorio: „Ono što smo namislili to smo i napravili!“⁴⁹ Nakon toga su si, kaže, oprali ruke u vodi na koritu koje je stajalo kraj crkve. Svjedokinja govori kako su napadači u zatvoru nakon suđenja bili svega par mjeseci zbog izazivanja nereda, a da su oni koji su branili crkvu bili zatvoreni po nekoliko godina. Tvrdi kako su ju na sudu optužili da je izvikivala: „Živjela fašistička vjera!“, ali ona tvrdi da je možda samo rekla: „Živjela Kristova vjera!“, ali da su oni to protumačili na svoj način i samo čekali da kaže nešto protiv vjere i Crkve.⁵⁰ Kaže kako je taj cijeli napad bila velika komunistička organizacija i da misli da su pojedinci bili potplaćeni za to. Svima je, kaže, bilo jasno da je to organizirala partija iz mržnje prema Crkvi. Atmosferu na sprovodu svjedokinja opisuje kao tužnu i mirnu. Sudjelovali su samo župljani iz Lanišća jer vlasti drugima nisu dopustile pristup. Sprovod je vodio mons. Pavić, jedini kojeg su vlasti pustile da dođe. Svi su, kaže, mislili da je umro mučeničkom smrću za vjeru te ga doživljavali kao mučenika i sveca, a mnogi i danas dolaze na njegov grob.

5.4. SVJEDOK 4

SVEĆ. VJEKOSLAV SLOKOVIĆ (10. SRPNJA 2000.)

Bulešića je upoznao u sjemeništu u Koprnu, kada je Bulešić bio 6. razred, a susretali su se i kasnije. U sjemeništu su, kaže, osjećali poštovanje prema njemu kao mladom svećeniku, a osjećali su i njegov stav spram komunista. Govori kako ga je Bulešić vrlo toplo primio kada ga je jednom prilikom posjetio

44 Marija Šajina, u nastavku teksta donosi se i njezin iskaz (vidi: Svjedok 8)

45 Mate Žmak i Josip Grbac (F. VERAJA 2013: 75.)

46 U tom trenutku još nije znala o kome se radi (F. VERAJA 2013: 76.)

47 F. VERAJA 2013: 76.

48 Ove riječi (ponešto izmijenjene) u svom svjedočenju spominje i njezina sestra Marija koja ih je izrekla (vidi: Svjedok 8)

49 F. VERAJA 2013: 76.

50 Ibid.

u Baderni. Također ga je, kaže, nekoliko puta posjetio dok je bio župnik u Kanfanaru. Osobito se dobro sjeća kada su 1946. godine u Zagrebu posjetili nadbiskupa Stepinca, s kojim je Bulešić htio razgovarati nasamo. Za ubojstvo je doznao od Vjekoslava (Điđe) Hrvatina, vozača koji je Bulešića i mons. Ukmara vozio u Lanišće koji se autom razbijenog stakla vratio na Stari Pazin, gdje je tada bio i svjedok pa im je usplahireno prepričao događaje iz Lanišća. Kaže kako je, nakon što je čuo za Bulešićevo ubojstvo, konačno odlučio postati svećenikom, a da je u toj odluci vjerojatno bilo i inata. Nakon ubojstva, i svećenstvo i laici bojali su se javno spominjati Bulešićevo ime. Kaže kako se nakon njegovog ubojstva njegova slika širila među svećenstvom u znak borbe protiv komunizma, iako su znali da je to svojevrsni rizik. Među vjernicima se, kaže, odmah javilo ogromno poštovanje prema njemu. Svjedok iznosi kako je svima tada bilo jasno da je zločin počinjen iz mržnje prema Crkvi i da je sve bilo unaprijed organizirano. Bulešića vidi kao hrabru osobu koje je u više navrata pokazivala spremnost na žrtvu za vjeru.

5.5. SVJEDOK 5

MATE ŽMAK – MATEŠIĆ (8. KOLOVOZA 2000.)

Svjedok je prvi puta vidio Bulešića kada je, zajedno s mons. Ukmalom, došao u Lanišće večer uoči krizme. Nakon toga ga je vidio dan poslije, kada je nakon mise išao prema župnom uredu. Za vrijeme krizme su u crkvi bili krizmanici i žene te dvojica muškaraca kao predstavnici kumova, a svi ostali muškarci stajali su na ulazu kako bi spriječili nasilnike da uđu u crkvu, svjedok je stajao kod vrata sakristije. Svjedoči kako su oni kao branitelji bili nenaoružani i jedva su odoljeli napadima naoružanih napadača koji su imali čekiće, kolce, a neki čak i pištolje. Po njegovoj ih je procjeni bilo oko 400, a kaže kako je većinu njih poznao jer su bili iz okolnih mjesta. Vjeruje da su napadači dobili naređenje za napade iz vrha partije, ali da vjerojatno nisu dobili naredbu da nekoga ubiju, već da samo nasilno spriječe krizmu na koju je čekalo mnogo djece, obzirom da se za vrijeme rata krizma nije održavala. Mladi su bili uz Crkvu, a to je vlasti iritiralo pa su nasilnim metodama pokušali zaplašiti mlade i odvojiti ih od Crkve. Svjedok je, kaže, vidio kako je nakon mise Bulešić u sakristiji poljubio rane jednom starcu koji je ozljede zadobio prilikom obrane crkve. Kaže kako je taj čin doživio kao svjedočanstvo na njegovu spremnost na žrtvu zbog vjere. Nakon dolaska milicije pred župni stan, kaže kako su mnogi odahnuli, misleći da će oni smiriti nered. Međutim, nakon što je župnik Cek pustio jednog od njih u župni stan, neki od napadača ušli su za njim pa su se branitelji crkve primili za glavu sluteći da će doći do nevolja. Svjedok kaže kako je stajao svega 20-ak metara od ulaznih vrata i vidio je kada su napadači krvavi, a jedan s nožem u ruci, izlazili van. Kaže kako su mislili da su sva trojica svećenika ubijena. Svjedok je bio među ljudima kojima je komandir milicije naredio da se pobrinu za tijelo ubijenog i očiste župni stan⁵¹. Pripovijeda kako su pronašli tijelo na leđima na podu u sredini prostorije. Podigli su ga na stol, oprali do pojasa, navukli mu čistu košulju i potom očistili prostoriju od krvi.⁵² Sprovod vlč. Bulešića 26. kolovoza, kaže, protekao je dostojanstveno. Ondje su bili svi stanovnici Lanišća, a taj dan se nije radilo. Njegov je grob odmah postao mjesto molitve, a sjećanje na njega održalo se, usprkos tome što su se ljudi nakon toga bojali javno govoriti o njemu.

51 Njih je bilo troje, dva muškarca i jedna žena (F. VERAJA 2013: 80.)

52 Svjedok je detalje ovog čina opisao u svojoj bilježnici nekoliko dana poslije, čiju je kopiju na svjedočenju predao sudskom delegatu kao dokaz (F. VERAJA 2013: 163.)

5.6. SVJEDOK 6

MONS. ANTUN BOGETIĆ (8. KOLOVOZA 2000.)

Svjedok je upoznao Bulešića u sjemeništu u Koprju 1934. godine, kao klerici iste biskupije bili su dosta povezani, a pogotovo nakon što je Bulešić postao svećenik. U sjemeništu ga nije dobro osobno poznao, ali kaže kako je bio ozbiljan sjemeništarač. Tek ga je kasnije bolje upoznao kao svećenika, a kao bogoslov ga je jednom posjetio u njegovoj rodnoj kući u Čabrunicima. Bogetić svjedoči kako je Bulešić bio revan svećenik koji se brinuo za svoje župljane i zauzimao se za njih. Iako je, kaže, bio ozbiljan i strog, ljudi su ga jako voljeli. Bio je spreman žrtvovati se i riskirati pa je tako znao intervenirati kod nje-mačke komande da izbavi svoje župljane iz zatvora. Znao se voziti na biciklu po naseljima i tako obilazi-ti ljude. Propovijedao je ozbiljno i principijelno. Bogetić svjedoči o tome kako je čuo biskupa Radossija kako ga hvali kao dobrog svećenika i imenuje svojim posrednikom između sebe i *narodne* vlasti. Kaže kako su općenito u to vrijeme komunističke vlasti širile protuvjersku propagandu i nastupale protiv Crkve, a da je događaj u Lanišću bio samo dio tog organiziranog pritiska. Za Bulešićevu smrt svjedok je saznao u Pazinu, gdje mu je svećenik Anđelko Grubišić ispričao događaj u Lanišću. Potom je krenuo u Pulu, ali su ga na putu iskricali iz vlaka i jedan ga je vojnik otpratio kroz šumu do zatvora u Fažanu kako ne bi drugima govorio o svemu što je čuo. Ondje je bio par dana, a poslije su ga odveli u Opatiju. Nikako nisu htjeli da dođe u Pulu i biskupu Radossiju prenese vijest o Bulešićevoj smrti. Nakon toga su, kaže, neki svećenici od straha pobjegli u Italiju, neki su se poslije vratili, a čitav se narod zgražao nad tim događajem. Dio svećenstva je ostao povrijeđen jer su i sami glasali za priključenje Jugoslaviji. U jednom su se, kaže, svi slagali, a to jest da je Bulešić ubijen iz mržnje prema vjeri. Prilikom postavlja-nja spomen-ploče u Svetvinčentu 1987. vlasti su, prisjeća se svjedok, također negodovala. Kaže kako osobno Bulešića smatra mučenicom koji je tu žrtvu svjesno prihvatio, a svojim napadačima oprostio.

5.7. SVJEDOK 7

MARIJA BURŠIĆ (12. RUJNA 2000.)

Svjedokinja Bulešića poznaje od kad su bili djeca jer su stalno bili skupa, a zajedno su išli i na vje-ronauk u školi i u crkvi. Kaže kako je bio dobar dječak i učenik. Svima je rado pomagao, a i redovito je išao u crkvu. Svjedokinja je s Bulešićem išla u prva četiri razreda osnovne škole u Jurišićima i kaže da se sjeća kada je on nastavio peti razred u sjemeništu u Gorici, a potom u Koprju. Kaže kako su svi znali da će ići u sjemenište jer je bio iz pobožne kršćanske obitelji, a tome je osobito doprinijela njegova majka koja ga je odgajala u duhu vjere. Svjedokinja pripovijeda da je često nosio talar kad je išao u crkvu, s petoricom vršnjaka išao je na *levu* za vojsku i obično su pjevali i veselili se, ali je bio ozbiljan što se tiče njegovog poziva i nitko ga od toga nije mogao odgovoriti. Iako nije prisustvovala slavlju Bulešićeve mlade mise, svjedokinja kaže kako joj je o tome pripovijedao suprug koji je ondje bio i govori kako je u njihovom selu tada bilo veliko veselje, a da su ljudi pješačili čak osam kilometara kako bi mogli biti dio tog događaja. Nadalje kaže kako je Bulešića rijetko viđala dok je bio župnik u Baderni i kasnije Kanfanaru jer zbog zauzetosti nije često dolazio. Njegovi su se preselili s njim, a kuću i imanje dali su u najam. Čula je, kaže, da je bio dobar svećenik koji je pomagao ljudima, ali joj se jednom prilikom njegova majka žalila da mu, usprkos njegovoj dobroti, neki ljudi žele zlo. Za vrijeme Italije svi su, kaže, išli na misu, ali je ta tradicija prekinuta kad su komunisti došli na vlast. Samo je njih nekoliko i dalje nastavilo ići u crkvu. Svjedokinja je saznala za Miroslavovu smrt isti dan kada je ubijen jer im je došla reći njegova sestra Lucija. Svi su bili pogođeni, kaže, ali nisu smjeli o tome govoriti niti otići na sprovod. Otkako je njegov grob iz Lanišća prenesen u Svetvinčenat, često odlazi na njegov grob.

5.8. SVJEDOK 8

MARIJA ŠAJINA (12. RUJNA 2000.)

Svjedokinja je Bulešića upoznala na dan njegove smrti za vrijeme mise i podjeljivanja krizme. Njezine dvije kćeri bile su krizmanice. Za vrijeme mise stajala je ispred glavnih vrata crkve kako bi branila ulaz napadačima. Nakon mise je bila ispred prozora župnog stana i vidjela kad su napadači provalili u župni stan. Svjedokinja je osobno imala loša iskustva s UDBA-om koja ju je nakon rata natjeravala da se odrekne vjere i kaže kako smatra da su takvi ljudi počinili zločin u Lanišću. Pripovijeda kako je za vrijeme mise golim rukama sprječavala napadače da provale u crkvu. Nakon završetka mise s ostalim je ljudima pratila svećenike do župnog stana. Kad su napadači provalili, bila je kod prozora i uspjela se uspeti i primiti za prozorske rešetke, tako da je mogla vidjeti što se unutra događa. Vidjela je, kaže, dvojicu nasilnika kako guraju Bulešića i bacaju ga uz zid, takvom silinom da je sa zida pala slika, a iz usta mu je šiknula krv. Kaže kako je zatim dva puta čula Bulešićeve riječi: „Isuse, primi dušu moju!“, a kasnije je vidjela lagano micanje usana i sklapanje ruku dok su ga bacali. Govori kako je glavnog napadača poznavala iz viđenja i znala da se zove Slavko, a kasnije je saznala da se preziva Sanković. Bulešića su bacili na pod kraj vrata i ostao je nepomično ležati na leđima. Sanković je iz desnog džepa izvadio nož, dužine 10 do 15 centimetara, žute drške i u futrolu.⁵³ Potom se sagnuo i probio nož u Bulešića. Kad su ga proboli, prepričava, tijelo se nije pomaklo i ruke su mu ostale mirne, a samo je nogama polako tri puta udarilo o pod. Kad su krenuli van skočila je, kaže, s prozora i krenula prema ulazu, a zatim ju je Sanković upitao gdje može oprati ruke, a ona je samo viknula: „Pilat, nikad drugo ruke oprat!“. Zaletio se prema njoj, ali je pobjegla među ljude. Nakon toga je oprao ruke na koritu. Kaže kako vani nije imao nož, samo da su mu ruke bile krvave. Vani je još čula nečije riječi: “Sad će ti primiti dušu...”⁵⁴ Oko prozora ispred kuće bilo je puno ljudi, ali se, kaže, ne sjeća nikoga po imenu osim svoje sestre Ane i jednog dječaka Buždona. Na sprovod su mogli doći samo ljudi iz Lanišća jer je drugima bilo zabranjeno. Ona je bila na sprovodu i kaže kako je bila sva shrvana upravo zbog toga što je sve prethodno vidjela i čula. Često je odlazila na njegov grob dok je bio u Lanišću. Kaže kako je uvjeren da je zločin počinjen iz mržnje prema vjeri i da je Bulešić istinski mučenik za vjeru.

5.9. SVJEDOK 9

MATE ŽMAK – BARČIĆ (11. LISTOPADA 2000.)

Bulešića je prvi put susreo na krizmi u Lanišću 24. kolovoza 1947. On je tada bio trinaestogodišnji krizmanik. Pripovijeda kao se večer uoči krizme osjećala napetost, a da im je jedan čovjek iz Lanišća koji je bio u partiji rekao kako se govori da će sutra na krizmi „padati krvavo kamenje“.⁵⁵ Kaže da je on bio dijete pa još nije razumio točni o čemu je riječ, ali da je mogao osjetiti napetost. Za vrijeme mise i krizme dok je on s ostalom djecom bio u crkvi, čuo je povike i neredne izvana, a odjednom i pucanj iz pištolja, a djeca su bila u strahu. Međutim, kaže kako se krizma usprkos tome uspješno privela kraju. U to vrijeme, svjedok je bio ministrant i govori kako mu je majka pričala da je nakon krizme ministrirao vlč. Bulešiću u lanišćanskoj crkvi. On se toga blijeđo sjeća, pogotovo jer se o tome iz straha nije govorilo. U crkvi su za vrijeme krizme bili ljudi koji su došli iz okolnih mjesta, a domaći ljudi iz Lanišća,

53 F. VERAJA 2013: 89.

54 Odgovor napadača na posljednje Bulešićeve riječi, u svom iskazu donosi ih i svjedokinjina sestra Ana (vidi: Svjedok 3)

55 F. VERAJA 2013: 90.

uključujući njegovog oca i krizmanog kuma, ostali su ispred crkve kako bi branili ulaz od napadača. Njih je milicija kasnije sve odvela na ispitivanje. U crkvi je ostalo svega par muškaraca koji su, kaže, praktički bili kumovi svima njima. Nakon krizme, napadači su se, kaže, povukli (barem se tako činilo), a svećenici su uz osiguranje ljudi koji su ih pratili otišli do župnog stana. Svjedok je došao do župne kuće s njima i stao iza zid između vrata i prozora, a s njim je bio i njegov prijatelj Josip Buždon, također krizmanik. Potom je došla milicija i rekli su da oni preuzimaju stvar u svoje ruke, a neka oni idu kući. Međutim, uz njih su u župni stan ušli i neki napadači. Kaže kako se dobro sjeća kako su neki ljudi s prozora župnog stana bacili talar koji je pao u susjedno dvorište, zatim kako je mlađi čovjek izašao van s krvavim rukama s još par muškaraca. Tada mu je, prisjeća se, neka žena rekla nešto, a on se zatrčao prema njoj dok je ona bježala. On i ostala djeca pobjegli su od straha, a mislili su kako je ubijen njihov župnik Cek. Kada je stigao kući, koja je bila nasuprot sakristije župne crkve, s prozora je promatrao korito s vodom na koje su napadači došli oprati ruke. Kaže kako je na sprovodu vjerojatno bio, ali se o tome nije govorilo pa se ne sjeća samog događaja. Uspomena na Bulešića ostala je, kaže, sačuvana zbog ljudi koji su ondje bili, ali i zbog svih župljana Lanišća.

5.10. SVJEDOK 10

ANA ŽMAK – MAŠIROVA (11. LISTOPADA 2000.)

Svjedokinja Bulešića nikada nije vidjela, ali je doznala za njega na dan njegove smrti. O njemu je kasnije puno više saznala od njegove sestre Zore, kada je radila u pazinskom sjemeništu. U ono vrijeme šesnaestogodišnjakinja, svjedokinja je pripremala i ukrašavala crkvu za krizmu. Tada je bila aktivna u župi Lanišće i redovito pomagala u crkvi. Dan uoči krizme, s nekolicinom drugih djevojaka, bila je ispred crkve kada su im prišli neki mladići i rekli im za događaje u Buzetu i upozorili ih da bi se u Lanišću mogao dogoditi još gori scenarij. Idućeg je dana u početku sve bilo u redu; počeli su dolaziti krizmanici s kumovima i roditeljima. Kasnije su oni izašli na bočna vrata kada su počeli dolaziti huligani i komunisti koji su htjeli nasilno ući u crkvu. Svjedokinja kaže kako je njezin brat branio glavna vrata i spriječio jednog od napadača da pištoljem puca u bravu na vratima. Ona je pomagala njihovom ocu dok se borio s napadačima. Kaže da su uspješno obranili crkvu i da je krizma protekla u redu. Ljudi su bili ljuti zbog takvog ponašanja napadača jer su mnoge od njih poznavali jer su bili iz okolnih sela koja su pripadala istoj župi. Kaže kako su komunisti bili protiv Crkve i da su ti napadi bili unaprijed isplanirani. Vidjela je kako je za vrijeme mise netko dao nešto Slavku Sankoviću u ruke i da je on to spremio u džep, a nakon mise se zaputio prema sakristiji gdje je bio župnik Cek. Ona je zatim pošla tamo da vidi što će se dogoditi. Pripovijeda kako je taj čovjek župniku rekao da dovede još sedmero djece za krizmu, na što mu je župnik odgovorio da je krizma gotova, ali da ih može krizmati naknadno u župnom stanu. Ona je tada rekla župniku: „Nemojte mu vjerovati, jer ima nešto u džepu, što su mu dali oni vandali!“. Sanković se, kaže, nakon toga vratio u svoju skupinu ljudi koja se povukla čekajući miliciju da im pomogne. Ona je to sve pratila sa svojom prijateljicom. Nakon dolaska milicije, ti su se ljudi vratili i svi su zajedno vičući došli pred župni stan. Jedan milicajac je pucao iz pištolja u zrak kako bi tobože smirio ljude. Nakon toga su ušli u župni stan. Potom je čula viku s gornjeg kata i vidjela kako su kroz prozor bacali svećeničku odjeću. Vidjela je Sankovića kako krvavih ruku i s nožem u ruci izlazi van. Nakon toga je, kaže, shvatila da je onaj predmet kojeg je dobio od nekog čovjeka ispred crkve zapravo bio taj nož. Otišao je potom prema koritu da ondje opere ruke. Misllila je da je ubio župnika Ceka pa je potrčala prema župnom stanu i kroz prozor vidjela nekog kako leži nepomično na podu. Nije u tom trenutku uspjela vidjeti o kome se zapravo radi pa je, kaže, otišla kući u uvjerenju da je župnik mrtav.

Milicija ih je od tamo sve grubo otjerala. Ljudi su neko vrijeme mislili da su sva trojica svećenika koji su bili u župnom stanu ubijeni, ali su tek kasnije doznali da je njihov župnik živ, a da je osoba koju su ubili zapravo vlč. Bulešić. Iako ga nije poznavala, niti ga ikada zapravo vidjela uživo, svjedokinja je s prijateljima iz župe otišla na sprovod iz poštovanja prema Bulešiću i njegovom mučeništvu za vjeru. Iste noći su se napadači vratili na grob i uništili ga tražeći zlatni kalež i pliticu. To se događalo i kasnije neko vrijeme, a župljani su svaki put popravljali štetu. Osobno smatra da je Bulešić istinski mučenik za vjeru, a i ostalim ljudima svjedoči svoja iskustva iz njegova doba.

5.11. SVJEDOK 11

SVEĆ. IVAN JELOVAC (13. STUDENOG 2000.)

Svjedok je Bulešića upoznao 1946. godine, prilikom posjeta nadbiskupu Stepincu, kada je Bulešić bio župnik u Kanfanaru, a kasnije i kao podravnatelja sjemeništa u Pazinu. Dok su bili kod Stepinca, Bulešić je nakratko sa Stepincem razgovarao nasamo jer su, kaže, oni bili dobri prijatelji i znanci sa studija u Rimu. Kao svećenik ga se jako dojmio jer je dobro poznao Sveto Pismo i znao ga je dobro primijeniti u društvenim prilikama. Osvrtao se na pritiske komunističkih vlasti i nije podržavao petogodišnji plan. Bio je dosljedan i principijelan u svojim stavovima i doživljavao ga je, kaže, kao produhovljenog svećenika. Svjedok je bio kapelan u Buzetu kada se je ondje trebala održati krizma dan prije one u Lanišću. Prije mise je vidio Bulešića kako moli u crkvi. Crkva je bila puna ljudi, a kada je mons. Ukmar započeo propovijed, nasilnici su provalili u crkvu na glavna vrata i počeli vikati. Bilo ih je trinaest, ali kaže da mu nisu bili poznati. Djeca su počela vrištati i ljudi su počeli bježati iz crkve na bočna vrata. Njih šestorica svećenika na čelu s Bulešićem krenulo je u obranu crkve od nasilnika, napravivši kordon prema nasilnicima nekih desetak metara od ulaznih vrata. Dok su ih tako zadržavali, misa već bila pri kraju. Nekolicina njih preskočila je balastru ne bi li otjerali preostale krizmanike iz crkve. Bulešić je, kaže, u strahu da ne navale na oltar, stao ispred i rekao: „Dalje ćete samo preko mene mrtvog!“. Na to mu je neka žena viknula: „Zar te nije sram, tako lijepoga mladića s tom vražjom crnom kotulom na sebi!“⁵⁶ U takvim okolnostima, krizma se nije mogla održati pa su krizmanici s kumovima i ostalim svećenicima otišli u sakristiju. Kasnije je upitao mons. Ukmara može li se održati krizma poslije podne u Črnici, selu tri kilometra udaljenom od Buzeta. Odlučili su da će pokušati ondje održati krizmu pa su pozvali krizmanike s kumovima da dođu ondje. Jelovac pripovijeda kako se ondje skupilo stotinjak djece s kumovima i roditeljima. Poredali su se ispred crkve, dok je unutra Bulešić imao svoju posljednju propovijed uoči krizme. Crkva je bila mala i nisu svi stali unutra, a svjedok je u to vrijeme bio vani s krizmanicima. Kaže kako osobno nije bio u Lanišću kada se ondje održavala krizma. To je jutro iz Črnice išao prema Buzetu, a na putu mu je jedan pastir koji je čuvao stado povikao: „Velečasni stanite! U Lanišću krvi, krvi! Ubili su jednog svećenika!“⁵⁷ Tako je, kaže, doznao za Bulešićevu smrt. Spomen na njega održala se u narodu usprkos komunističkim zabranama da se o njemu javno govori. On je osobno, kaže, bio jedan od svećenika koji su nastavili javno govoriti o njemu kao uzoru i njegovom mučeništvu za vjeru. Drži ga kao pravog mučenika za vjeru i osobno je, kaže, sretan što se pokrenulo pitanje o njegovoj beatifikaciji.

56 F. VERAJA 2013: 97.

57 F. VERAJA 2013: 98.

5.12. SVJEDOK 12

JOSIP BULEŠIĆ (13. STUDENI 2000.)

Svjedok je mlađi brat Miroslava Bulešića. U početku svog iskaza svjedok spominje kako je njihova majka rodila četrnaestero djece, ali ih je devetero umrlo pa je ostalo samo njih petero; njih dvojica braće i tri sestre.⁵⁸ U vrijeme dok je Miroslav bio u koparskom sjemeništu, Josip je bio petogodišnji dječak, ali se sjeća kako su ga s veseljem dočekivali na kolodvoru u Čabrunićima svaki put kad bi se vraćao kući za praznike. Tada je rado pomagao roditeljima u raznim poslovima na polju i oko kuće. Priča kako je sa svojim vršnjacima slavio prije njihova odlaska na regrutaciju na koju on nije išao jer su svećenici bili oslobođeni vojne službe. Sa školskim se prijateljima, kaže, rado družio i međusobno su se posjećivali, a mlađe je podučavao. Govori i kako se njegov stariji brat u mlađim danima osobito zanimalo za tehniku, a osobito je volio slušati radio. Svjedok se, kaže, slabo sjeća njegovog ređenja, ali se zato sjeća slavlja mlade mise oko koje se cijelo selo angažiralo. Svi su kasnije otišli u procesiju do župne crkve u Svetvinčentu, koja je bila udaljena od njihove kuće osam kilometara. Nakon smrti njihova oca,⁵⁹ ostatak se obitelji, osim jedne sestre, preselio s njim u Badernu gdje je Miroslav obnašao dužnost župnika. Primijetio je da je bio discipliniran. Župljani su ga voljeli i on se puno dužio s njima. Skupljao je, kaže, hranu za sjemeništare u Poreču pa je bio u kontaktu s porečkim biskupom koji ga je dolazio posjećivati u Badernu, a preko praznika su dolazili i sjemeništarcu. Zauzimao se za svoje župljane koje je spašavao i od sudbine u njemačkim logorima, a u crkvi je propovijedao na hrvatskom pa je i to bio jedan od razloga zašto su ljudi voljeli slušati njegove propovijedi. Nakon Miroslavova preseljenja u Kanfanar, obitelj je pošla s njime. U Kanfanaru se, prisjeća se svjedok, posebno zauzimao za kršćanski odgoj mladeži. Organizirao je misije u ožujku 1946. godine na koje se odazvao velik broj ljudi. Bio je otvoren, a ljudi su ga znali posjećivati i u njihovoj kući. Takav način njegova djelovanja sve je više smetao komunističkim vlastima. Taj se, kaže, animozitet prema njemu sve više produbljivao dok ga nisu ubili. Kad je Miroslav prešao u sjemenište, svjedok je zajedno s njihovom majkom i sestrom dobio stan na željeznici. Miroslav je nastavio dolaziti u Kanfanar i ondje služiti mise. Primijetio je, kaže, kako bi on (Miroslav) radije ostao raditi u Kanfanaru kao župnik jer je volio raditi s ljudima. Za njegovu je smrt doznao dan nakon ubojstva. Zajedno s majkom i sestrama, isti je dan došao u Pazin, gdje su prespavali, da bi idući dan stigli u Lanišće. Na sprovodu nije smio prisustvovati nitko tko nije bio iz Lanišća, ali njih su propustili jer su obitelj. Njihovu je majku, kaže, najviše pogodila vijest da će se sprovod održati u Lanišću, te to što ga neće moći odnijeti kući u Svetvinčenat. Svjedok prepričava kako je u župnom stanu vidio tijelo svog brata i odmah opazio rane od udaraca na licu i povez oko vrata. Samog se sprovoda sjeća maglovito jer je bio u velikom šoku. Proces za ekshumaciju tijela kod vlasti u Buzetu trajao je pet do šest godina dok nisu dobili dozvolu. Sam čin ekshumacije dogodio se na Miroslavov rođendan 13. svibnja 1958. On je ondje, zajedno s majkom i sestrom, bio prisutan. Posmrtno ostatke zatekli su u dobrom stanju, a sam prijenos tijela u novom lijesu u Svetvinčenat bio je strogo privatna čin, bez obavijesti u narodu. U Svetvinčentu je lijes postavljen u grobnicu pokraj ulaza u crkvu. Na tom mjestu nisu postavili nikakav spomenik, križ, ni natpis, nego je tek desetak godina kasnije ondje postavljen medaljon s njegovim likom. Majka je, kaže, jako željela da se njegovo tijelo prenese u rodni Svetvinčenat, a kad se to napokon dogodilo, dvadeset dana nakon toga je umrla. Govoreći u ime cijele obitelji, svjedok kaže kako im je drago da se pokrenuo proces njegove beatifikacije koju je on nesumnjivo zaslužio.

58 Miroslav i Josip te Marija, Lucija i Zora (vidi: Životopis)

59 Otac Miho umro je nakon duge bolesti 31. listopada 1943. (F. VERAJA 2013: 25.)

5.13. SVJEDOK 13

MARIJA IVETAC (11. PROSINCA 2000.)

Bulešića je upoznala još kao bogoslova kad je dolazio u posjet vlč. Paviću u Motovunskim Novakima. Sjeća se, kaže, mise koju je ondje držao nakon mlade mise u Svetvinčentu. Tom joj je prigodom poklonio svoju spomen sličicu. Poznaje ga iz doba kada je bio župnik u Baderni i upravljao župom Muntrilj jer je svjedokinja ondje dolazila na mise. U vrijeme mučeništva bila je domaćica vlč. Petru Matijašiću u Slumu, a od studenoga 1947. u istoj je službi bila u Lanišću. Od neposrednih je svjedoka saznala pojedinosti o Bulešićevu mučeništvu. Na taj dan župnik vlč. Petar Matijašić imao je prijepodne tri mise. Taj dan trebala je biti krizma u Brestu i Slumu i trebali su doći mons. Ukmar, vlč. Bulešić i vlč. Cek. Za događaj u Lanišću saznali su od jednog mladića koji je bio ondje i vratio se izvijestiti o tome župnika Matijašića, koji je odmah otišao u Lanišće. Na putu je susreo skupinu napadača koji su se vraćali iz Lanišća. Htjeli su ga zaustaviti, no on je uspio pobjeći. Susreo je potom dvije žene koje su ga izvijestile o onome što se dogodilo u Lanišću. Drugi je dan otišao u župni stan te je bio prisutan kad je došla liječnička komisija i izvršila autopsiju. Ustanovilo se da je pokojnik bio potpuno zdrav. Bile su vidljive dvije smrtonosne rane široke tri centimetra od uboda noža. Župnik Matijašić uzeo je malo kose pokojnog Bulešića i sačuvao kao relikviju. To se sada nalazi kod nje, kao i komadić kolara, komadić košulje u koju je tada bio obučen i komadić plahte na kojoj je ležalo tijelo. Župnik Matijašić organizirao je sprovod u Lanišću na kojem je i prisustvovao. Još prije nego su došli u Lanišće, petnaestak dana nakon Bulešićeva ubojstva, skupina napadača htjela je napasti župnika Matijašića, ali im je on izmakao. Došli su u Lanišće u studenome 1947. Ondje su još bili vidljivi tragovi krvi po podu i zidovima, iako su neki komunisti tražili da se zidovi oboje kako tragovi krvi ne bi ostali vidljivi. Sjeća se, kaže, nasilja koje su komunisti provodili protiv Crkve, svećenika i vjernika. I za nju su govorili da je treba ubiti jer je pomagala župniku. Često je, kaže, razmišljala o Bulešiću i njegovom mučeništvu i molila mu se. Bila je prisutna kod ekshumacije tijela pa prepričava kako je tekao sam čin. Kad je sve to bilo gotovo i svi su otišli, vratila se na grob da vidi nije li što ostalo. U zelenoj travi naišla je, kaže, na komadić kosti najvjerojatnije od prsta ruke, koji sada čuva kao relikviju. Kaže da se ljudi s poštovanjem odnose prema njegovom grobu, a sama je uvjerena da je Bulešić mučenik za vjeru.

5.14. SVJEDOK 14

SVEĆ. IVAN BARTOLIĆ (11. PROSINCA 2000.)

Bulešića je upoznao u koparskom sjemeništu. Kaže kako se isticao kao veliki domoljub, ali je bio u dobrim odnosima i talijanskim i sa slovenskim kolegama. Svi su ga voljeli i poštivali. Njegovu mladu misu opisuje svečanim slavljem na kojem je vlč. Zvonimir Brumnić držao propovijed na hrvatskom i talijanskom jeziku, a iste su večeri sjemeništarci pošli s Bulešićem pjevati narodne pjesme. Na Bulešića kao svećenika gleda pozitivno i prijateljski. Često je odlazio k njemu u Badernu prije negoli je, uz Miroslavovu pomoć, postao upravitelj župe Sv. Ivan od Šterne.⁶⁰ Razgovarali su, kaže, o ratnim okolnostima i komunističkom stavu prema svećenstvu, a Bulešić je izražavao veliku zabrinutost zbog takvog stanja. Na sastancima Zbora Sv. Pavla Bulešić je, kaže, govorio kako osjeća da između vlasti i Crkve nikada neće doći do sporazuma. Svjedok je Bulešića naslijedio u upravljanju župa

⁶⁰ Bulešić je svojom preporukom kod biskupa Radossija pomogao da Bartolić dođe u župu Sv. Ivan od Šterne (V. MILOVAN 2010: 67.)

Sv. Ivan od Šterne i Muntrilj. Govori kako je o njemu od tamošnjih ljudi čuo samo pozitivne stvari. Ljudi su rado slušali njegove propovjedi, usprkos tome što je često oštro govorio protiv psovki, oskudnog odijevanja, života u izvanbračnoj zajednici i sl., a prema drugim se svećenicima odnosio korektno i s poštovanjem. Nakon rata, domaći pripadnici partije otvoreno su prijetili svećenstvu i govorili da će za desetak godina u potpunosti nestati i crkvi i svećenika. Svjedok je osobno u svojim župama primio anonimna prijeteća pisma da ne propovijeda protiv vlasti,⁶¹ a jednom su ga čak i pokušali fizički napasti. Nereda prilikom održavanja krizme komunisti su, kaže, opravdavali kao reakciju na tobožnju političku provokaciju biskupa Santina koji je na krizmu, umjesto nekog domaćeg, poslao stranca. Svjedok je za Bulešićevu smrt saznao dan nakon ubojstva od susjeda iz župe Sv. Ivan od Šterne. Kaže kako se o tome jako malo govorilo među ljudima zbog velikog opreza da ti razgovori ne dođu do nekog komuniste. Prilikom proslave 40. godišnjice njegove smrti, izrađen je spomenik s natpisom „Svećenik – svjedok Kristov“ i „umoren u Lanišću“⁶², što je vlastima i tada smetalo jer su htjeli potisnuti njegovo mučeništvo. Govori kako ga pravi vjernici smatraju mučenikom, a svjedok osobno čuva njegovu sliku i relikviju koju je dobio od župnika u Lanišću – Petra Matijašića.

5.15. SVJEDOK 15

SVEĆ. ANTUN PRODAN (5. VELJAČE 2001.)

Svjedok je Bulešića upoznao 1934. u sjemeništu u Kopru 1934. Zbog studija u Rimu, kaže, nije mogao biti prisutan na Bulešićevoj mladoj misi. *Jednom ga je prilikom 1943. godine, dok je studirao u Rimu, Bulešić posjetio u Lateranskom sjemeništu.* Svjedok govori kako ga je Bulešić, dok je bio župnik u Baderni, pozvao da svira uz pjevače u crkvi. Tako je nekoliko dana proboravio u toj župi i kaže kako se Bulešića sjeća kao uzornog svećenika i velikog radnika. Kaže kako je na njega kao bogoslova djelovao vrlo pozitivno. Govori kako je bio vrlo pristupačan i susretljiv s ljudima, komunikativan i aktivan. Svjedok je zaređen za svećenika 1947. i prisjeća se žestokih protucrkvenih napada od strane novih komunističkih vlasti. Na dan njegove mlade mise, oblasni čelnik je na trgu ispred crkve oštro govorio protiv Crkve, nastojeći smanjiti vjerski zanos ljudi. Kako je svjedok dobio dekret da pođe za župnika u Rašu, a upravljao je i župom sv. Martin, a to su bila teška vremena za svećenike, pisao je vlč. Bulešiću u Pazin pismo, budući da nije imao pastoralnog iskustva ni snalažljivosti u radu. Bulešić je, kaže, shvatio njegove probleme, ohrabrio ga i dao mu neke konkretne savjete za rad. Kaže kako je to Bulešićevo pismo od 11. svibnja sačuvano i iz njega se može vidjeti kakav je on bio kao svećenik.⁶³ Svim mladim svećenicima je, kaže, bio od velike pomoći u tim teškim vremenima za svećenstvo i Crkvu općenito. Jednoga jutra, dan ili dva nakon ubojstva, dok je čekao prijevoz ispred ugljenokopa u Raši, svjedok je od ljudi doznao za Bulešićevo ubojstvo. Ljudi su, kaže, o tom događaju govorili tiho i s dozom opreza jer su bili preplašeni. Osjećao se strah među ljudima. Vladao je veliki pritisak i teror. Svjedok govori kako osobno smatra da je ubojica slušao naredbe viših instanci jer je među ljudima vladalo raspoloženje da se ne mogu odbiti naređenja vlasti. Zbog toga su se, smatra, dogodili i raniji događaji u drugim istarskim župama, kada su pokušani napadi na krizmi. O svim događajima, svjedok je detaljnije saznao kasnije. Kaže kako same okolnosti tog ubojstva, kao i njegov raniji život i djelovanje upućuju na to da je ubijen iz mržnje prema vjeri i da je istinski mučenik.

61 Komunisti su govorili: „Jame još nisu pune za one ki se proti nas bune.“ (V. MILOVAN 2010: 68.)

62 F. VERAJA 2013: 108.

63 V. MILOVAN 2010: 111.

5.16. SVJEDOK 16

ZORA JELOVAC (5. VELJAČE 2001.)

Svjedokinja je nećakinja vlč. Bulešića i često je u djetinjstvu dolazila u njegovu kuću. Bila je jako povezana s obitelji i sjeća se Miroslava dok je dolazio kući iz škole. Rado je, kaže, pomagao svojim u poslu na polju. Sjeća se i njegove mlade mise i procesije i govori kako je sve bilo svečano i lijepo. Jednom je, kaže, bila kod Miroslava dok je on bio župnik u Baderni, a više je puta išla k njemu i baki Luciji dok je bio župnik u Kanfanaru. Sjeća se da je bio dobar prema siromasima i potrebitima, a osim toga je, kaže, čula i od drugih ljudi da je bio odlučan svećenik, da je od roditelja i mladih tražio kršćansko ponašanje. Ljudi su ga, kaže, jako cijenili, sa svima je bio blizak, a i djeca su ga jako voljela. Usprkos tome, bilo je i onih koji mu nisu željeli dobro, a to su najprije bili predstavnici vlasti koji su mu stvarali teškoće i širili protiv njega razne optužbe, poput one da im on stoji na putu („Dok je ovaj živ nitko neće dolaziti na naše sastanke...“)⁶⁴. Pritisak na vjernike bio je velik. Svjedokinja prepričava ono što je osobno vidjela kako bi prikazala Bulešićevu brigu za siromašne. Tako govori da je jednog dana došao u Kanfanar u župnu kuću siromašan čovjek kojemu je Bulešić, kada je vidio kakvu košulju ima, dao svoju košulju iz ormara. Kao drugi primjer navodi događaj kada je iznenada u Čabrunićima umro jedan čovjek, Bulešić je motorom došao iz Pazina i donio veću svotu novca kako bi pomogao udovici koja je ostala sama s troje nezbrinute djece. To su bila vremena brojnih prijetnji protiv svećenstva. Kada je jednom Bulešić došao u Čabruniće, svjedokinja govori kako mu je njezin otac savjetovao da se skloni u Italiju, gdje će biti na sigurnom. Bulešić se tome usprotivio i rekao da je postao svećenik za svoj narod i da su svećenici potrebni ovdje, a da ih tamo ima dovoljno. Ona je, kao i ostatak rodbine, za ubojstvo doznala idućega dana, kada je k njima došao sjemeništarac Mirko Štoković koji je njoj osobno priopćio tužnu vijest o Bulešićevoj smrti. Nije mogla, kaže, suspregnuti suze, tako da su ubrzo svi doznali što se dogodilo. Ona je osobno, zajedno sa svojom sestrom Marijom, kasnije otišla vlakom do Kanfanara. Dok su se ukrcavale na vlak, jedan milicajac ih je upitao: „Što to treba nositi za popa...?“⁶⁵ (aludirajući na crninu koju su nosile na sebi). Po dolasku u Kanfanar, shvatile su da je ostala rodbina već krenula putem Pazina pa su se morale vratiti natrag u Čabruniće. Tako ona i njena sestra nisu mogle prisustvovati sprovodu na koji su željele doći. Poslije je, kaže, više puta s bakom Lucijom, Miroslavovom majkom, išla posjetiti i urediti grob u Lanišću, a s ocem je bila prisutna kod prijenosa Miroslavovog tijela iz Lanišća u Svetvinčenat. Kaže kako se od 1990. godine otvorenije govori o mučeništvu Miroslava Bulešića.

5.17. SVJEDOK 17

SVEĆ. IVAN GRAH (5. OŽUJKA 2001.)

Grah je Bulešića upoznao u pazinskom sjemeništu kao profesora dok je bio u sedmom razredu gimnazije. Bulešić mu je predavao vjeronauk i filozofiju, a ujedno mu je bio i razrednik. Predstavlja ga kao suzdržljivu osobu koja nije javno voljela opominjati druge. Kao profesora ga je vidio kao strogog, ali pravednog. Svake je nedjelje, kaže, odlazio iz sjemeništa u ispomoć u druge župe. Kaže kako je uživao velik ugled među svećenicima i kao tajnik zbora svećenika sv. Pavla. Svjedok je vodio

64 V. MILOVAN 2010: 165.

65 F. VERAJA 2013: 112.

razgovor s Ivanom Motikom⁶⁶ 16. rujna 1993. u Rovinju⁶⁷ i ovdje govori o njegovim izvještajima Okružnom komitetu KP Hrvatske za Hrvatsko primorje u svibnju i lipnju 1943. Ivan Motika bio je organizator 5. partizanske baze u šumi svetvinčenštine i kao takav je poslao ta dva izvještaja. U njima, tvrdi Grah, donosi neproverjene tvrdnje i netočne informacije o svećenicima: da oni u Svetvinčentu organiziraju neku *bijelu gardu* i da rade po uputama Vatikana u narodu propagandu protiv partizana. Na pitanje kako je mogao bez provjere potpisivati i slati takva izvješća, ovaj mu je, tvrdi, odgovorio da u ratu nema vremena za provjeravanje vijesti. U tim izvještajima Motika spominje da su u Svetvinčenat došla dva istarska svećenika iz Rima kao *agenti Vatikana*, da se jedan navodno zvao Pavić, a da drugome nije doznao prezime. To, govori Grah, nije točno jer u to vrijeme svećenik Ivan Pavić nije bio u Istri, ali su doista dva mlada svećenika u ono vrijeme (oko Uskrsa 1943.) stvarno boravila u Svetvinčentu. Bili su to Miroslav Bulešić i Ratimir Beletić, a obojica su studirala teologiju u Rimu. Dakle, po navođenju svjedoka, Motikini navodi u partijskim izvještajima izričito ne spominju Bulešića, tek nešto nagađaju i u stvarnosti su bez temelja. Grah govori kako mu je na pitanje kako je mogao donijeti onakvu presudu vlč. Ceku i župljanima Lanišća u Pazinu početkom listopada 1947., Motika odgovorio: "Ili izreći onu presudu ili dobiti metak u potiljak!". Tvrdi kako je iz njihovog razgovora uspio izvući zaključak da je on kao predsjednik "Narodnog suda" imao aktivnu ulogu u tom sudskom procesu,⁶⁸ iako je Motika kazao da je istrage i procese vodila UDBA i da on tu ništa nije mogao promijeniti. Također, svjedok navodi i kako je osjetio potrebu da u svoj dnevnik zapiše svoje doživljaje o mučeništvu Miroslava Bulešića. Govori kako je i među vjernicima i među svećenicima prisutno njegovo štovanje koje je izraženo u posebnim prigodama kao što je to npr. godišnjica njegove smrti. Osobno, kaže, često govori vjernicima o njemu kao uzoru i pravom mučeniku.

Svjedok Ivan Grah svom je iskazu priložio jedan izvadak iz svog dnevnika od 31. kolovoza 1947. te izvještaj o razgovoru s Ivanom Motikom, koji se u cijelosti navode u knjizi F. Veraje (vidi Svjedok 17).

5.18. SVJEDOK 18

ANA SOŠIĆ (5. OŽUJKA 2001.)

Svjedokinja je Bulešića upoznala u listopadu 1945. godine kada je došao u Kanfanar. Dolazio je iz Baderne u Kanfanar prevozeći stvari u jednom malom kamionu, koji se pokvario kod Sošića (sela odakle dolazi svjedokinja). Tražeći pomoć, Bulešić je došao u njihovu kuću. Pomogli su mu da preveze stvari do Kanfanara. I dalje su, kaže, s njim ostali u vezi jer je njezin otac bio suradnik i pomoćnik svećenicima, pa tako i vlč. Bulešiću kada je došao u Kanfanar. Kada su počele otvorene prijetnje od strane komunista, kaže da mu je njihova kuća bila uvijek otvorena. Sjeća ga se kao dobrog svećenika i čovjeka, aktivnog i inteligentnog. Posvećivao se svima i ljudi su ga voljeli. Iz Kanfanara je dolazio u Sošiće slaviti misu, držati križni put i druge pobožnosti. Čula je da je rado pomagao siromasima i potrebnima. Također kaže da se vijest o Bulešićevom ubojstvu brzo pronijela. U Kanfanaru je za njega zvonilo i među ljudima se proširila opća žalost. Svi su, kaže, bili preplašeni zbog pritiska komunista na vjeru

66 Ivan Motika bio je predsjednik sudskog vijeća koje je u sudskom procesu u Pazinu (29. rujna – 2. listopada 1947.) donjelo presudu okrivljenima za događaje u Lanišću 24. kolovoza 1947. (V. MILOVAN 2010: 76.)

67 Taj je razgovor Grah opisao pod naslovom „Tko je sastavio optužnicu i presudu okrivljenima za krvavu lanišku krizmu“ (F. VERAJA 2013: 114.)

68 U pismu Mati Žmaku od 30. travnja 1993. Motika navodi „Što se tiče suđenja u vezi pok. svećenika Bulešića mogu Vam reći da sam tada prvi i zadnji put sudio u Istri.“ (F. VERAJA 2013: 115.)

i Crkvu i zbog toga su se bojali o tome otvoreno govoriti. Kaže da im okolnosti nisu dozvoljavale da dođu na sprovod. Posjetila je njegov grob i smatra ga istinskim mučenikom za vjeru.

5. 19. SVJEDOK 19

AMELIA ARGENTIERI (2. TRAVNJA 2001.)

Svjedokinja je supruga liječnika dr. Alberta Argentierija. Ona osobno, kaže, nikada nije upoznala Miroslava Bulešića, ali je njezin suprug dva puta išao u Lanišće prigodom Bulešićeve smrti. Prvi put je išao kako bi utvrdio smrt ubijenog svećenika, a drugi put da izvrši autopsiju. Dr. Argentieri je bio jedini kotarski liječnik kojeg su pozvali u Lanišće da utvrdi Bulešićevu smrt. Čim je došao kući navečer 24. kolovoza 1947. Dr. Argentieri je bio sav izvan sebe i rekao: „Nemojte me ništa pitati.“⁶⁹ Kaže kako je bio zbunjen zbog onoga što je vidio. Sljedećeg je dana svjedokinjin suprug, zajedno s dr. Matijašićem, pozvan u Lanišće da obavi autopsiju. Kaže kako joj je po povratku kući ispričao da su „neki odgovorni“ zatražili od njega i dr. Matijašića da potpišu izjavu kako je Bulešić navodno umro prirodnom smrću zbog zastoja srca. Kaže kako se njezin suprug, kao i dr. Matijašić, odlučno suprotstavio tom prijedlogu. Nadalje, svjedokinja navodi kako joj je suprug govorio kako je Bulešić bio zdrav i dobre građe. Zbog toga je bio ljut što su mu komunisti predložili da potpiše lažnu izjavu o njegovoj smrti. Stvarno je utvrdio da je smrt nastupila zbog dva smrtonosna uboda nožem u grlo. Osobno vjeruje svom suprugu sve što joj je ispričao i smatra kako je Bulešić, iako ga nikad nije upoznala, nevina žrtva i istinski mučenik.

5.20. SVJEDOK 20

SVEĆ. ANTE MERLIĆ (2. TRAVNJA 2001.)

Bulešića je upoznao u sjemeništu u Koprju, ali ga je, kaže, bolje upoznao kada je kao mladi svećenik dolazio u sjemenište u Pazin dok je Bulešić bio tajnik Zbora svećenika sv. Pavla. Nakon krizme u Lanišću trebala se održati krizma i u Čepiću, gdje je Merlić obavljao svoju prvu svećeničku službu. Kada je ispovijedao djecu prije krizme, netko je dojavio župniku, a župnik njemu, da je vlč. Bulešić ubijen. Krizma u Čepiću se zbog toga nije održala. Kaže da se na sprovod nije moglo doći. Zbog komunističkog pritiska i terora nije se o tome moglo javno govoriti. Kaže kako je nakon priključenja Istre komunistički teror bio izrazito jak, a veliki pritisci na Crkvu očitovali su se u razbijanju križeva ili cijelih kapelica, prijetnjama ubojstvom i bacanjem u jamu i sl. Rekao je kako su čuli za prijašnje nemire u Buzetu i Tinjanu pa da je i prošla krizma u Lanišću, ali su očekivali sprečavanje krizme u Čepiću jer su ondje mogli skupiti ljude koji će praviti nered. Svjedok govori kako mu je majka govorila o jednom događaju dan uoči Bulešićeva ubojstva. Te subote 23. kolovoza 1947. godine, ona razgovarala s vlč. Miroslavom Bulešićem na putu iz Črnice prema Buzetu, nakon što je te subote u Črnici održana krizma. Razgovarali su, kaže, o neredima i nasilju koje su ranije toga dana napravili komunisti u crkvi u Buzetu. Budući da je za sutradan bila planirana krizma u Lanišću, govori, njegova ga je majka upitala je li ga strah, na što je Bulešić spremno odgovorio: „Jednom treba umrijeti“.⁷⁰ Nakon ubojstva, u Lanišće je došla liječnička komisija koja je izvršila autopsiju. Kaže kako mu je osobno dr. Argentieri (član komisije)⁷¹ rekao da su službenici OZNA-e tražili da potpišu unaprijed pripremljeni zapisnik u kojem stoji da je Bulešić umro

69 F. VERAJA 2013: 119.

70 F. VERAJA 2013: 121.

71 O njegovom svjedočanstvu govorila je njegova supruga Amelia (vidi: Svjedok 19)

od zastoja srca. Dr. Argentieri mu je, kaže, potvrdio da Bulešić ima zdrave organe i da je zbog toga odlučno odbio potpisati spomenuti zapisnik. Komunisti su nakon toga spalili spremljeni predložak zapisnika. Liječnici su spremili svoj zapisnik gdje su utvrdili da je Bulešić umro od dva smrtonosna uboda nožem u predjelu vrata. Sjeća se, govori, da je o tome bilo riječi i na svećeničkom danu u Lanišću prilikom pedesete godišnjice Bulešićeve smrti 25. kolovoza 1997. godine. U župi Lanišće, kaže, još uvijek živi sjećanje na Miroslava Bulešića. Na mjestu gdje je bio pokopan do 1958. godine, nitko se ne pokapa i uvijek ljudi donose cvijeće. Ljudi svojoj djeci govore o njemu kako se ne bi bio zaboravljen. Neki se još živo sjećaju njegove pojave u crkvi na dan ubojstva. Svake se godine, govori svjedok, na dan mučeništva u župi taj događaj označava tzv. *kampananjem* (svečanom zvonjavom). Obzirom da je i svjedok osobno tada bio mladi svećenik i sa svima ostalima proživljavao te teške godine za Crkvu, kaže kako je uvjeren da je Bulešić umro mučeničkom smrću.

5.21. SVJEDOK 21

O. ALOJZIJ (FRA. ALFONZ) ORLIĆ (7. SVIBNJA 2001.)

Svjedok poznaje Miroslava Bulešića od rujna 1946. godine, kada je iz Košljuna došao u Pazin u sedmi razred gimnazije. Bulešić mu je bio profesor i razrednik. VIČ. Bulešića doživljavao je, kaže, kao idealnog svećenika, punog žara i mladenačkog zanosa. Bio mu je idol. Zna da su ga i drugi njegovi kolege jednako tako doživljavali. Svjedok je bio nazočan prigodom podjele krizme u Grdoselu tjedan dana prije njegovog ubojstva. Sjeća se, kaže, da je situacija u Grdoselu bila jako napeta zbog opće političke situacije i komunističkog pritiska. Župnik Atanazije Kocijančić⁷² nije dopustio jednom čovjeku da bude kum na krizmi jer nije bio crkveno vjenčan. Došao je Bulešić u pratnji mons. Ukmara i sjeća se, kaže, da je i kod te situacije nastojao djelovati smirujuće dajući podršku takvoj župnikovoj odluci. Kao profesora doživljavao ga je također poletnog, punog mladenačke energije i svećeničkog žara. Predavao je filozofiju, a nastavu je držao na hrvatskom jeziku. Jednom ga je prigodom, prisjeća se svjedok, po njegovom dolasku u samostan na ispovijed, zamolio da mu pomogne oko gradiva, a Bulešić mu je rado protumačio neke pojmove iz filozofije. Kaže kako je bio je vrlo zauzet, ali im je na predavanju uvijek radosno tumačio gradivo. Iz tog vremena svjedok je sačuvao i jednu sličicu na čijem se dnu nalazi potpis Miroslava Bulešića i imena učenika iz njegovog razreda. Nakon ubojstva u Lanišću, ispod Bulešićeva potpisa svojom je rukom dopisao: "*Martyr pro fide!*"⁷³ *Lanišće, 24 - VIII - 1947. sv. Potvrda.*" Na sličici se još vidi (prilikom svjedočenja je predao i presliku te sličice) da je ostrugao prvotni tekst i preko toga napisao: "*Occisus!*"⁷⁴. To je napravio, kaže, iz razloga što je komunistička policija više puta vršila premetačine u njihovom samostanu. Iz straha da, u slučaju pronalaska te sličice, prvotni tekst ne bi bio smatran kompromitirajućim, a budući da je, kako sam kaže, želio sačuvati tu uspomenu, tako je i postupio. U vrijeme Bulešićeva ubojstva svjedok je bio u franjevačkom samostanu u Pazinu pa je o tome doznao kada se vijest proširila Pazinom. U samostanu su, kaže, bili zbunjeni tom viješću i iščekivali su daljnji razvoj događaja. Znali su da suđenje o tim zbivanjima neće biti istinito ni pravedno. Općenito je uvjerenje među klerom i vjernicima, kaže, bilo da su svi ti događaji oko Miroslava Bulešića plod komunističkog protuvjerskog terora. Osobno smatra da je Bulešić ubijen kao mučenik, iz mržnje prema vjeri.

72 Upravljao je župom Grdoselo iz pazinskog samostana (F. VERAJA 2013: 123.)

73 Mučenik za vjeru

74 Ubijen

5.22. SVJEDOK 22

LIDIJA LEGOVIĆ (7. SVIBNJA 2001.)

Svjedokinja je imala četrnaest godina kada je vlč. Bulešić prvi put stigao biciklom u Badernu za župnika. Ona je sa svojom obitelji stanovala u blizini crkve i župnog stana. Njezina je obitelj već od ranije bila aktivna u župnoj zajednici u Baderni. Neposredno prije njegovog dolaska, Italija je kapitulirala i otišao je dotadašnji talijanski svećenik don Giacomo Filippi, koji nije znao govoriti hrvatski jezik. Do tada se u crkvi isključivo molilo i pjevalo latinski i talijanski i malo je ljudi išlo u crkvu. Dolazak novog župnika, kaže, označio je preokret za župu. Čim je došao, Bulešić je počeo s pjevanjem i molitvama na hrvatskom jeziku. Okupio je zbor pjevača i pjevačica. Nedjeljom poslije podne držao je razne pobožnosti, a jako se lijepo brinuo i za mlade. S vremenom je, kaže, bolje upoznala Bulešića i njegove ukućane. Svi su bili uslužni i gostoljubivi, a on je bio, govori, posebno susretljiv sa svakim čovjekom. Želio je upoznati sve svoje župljane, ne samo u Baderni, nego ih je pohađao i po okolnim selima. Jednom je, prisjeća se, za neki blagdan priredio župnu priredbu u župnoj konobi gdje su nastupala djeca. U teškim ratnim prilikama vlč. Bulešić se uvijek zauzimao za svoje župljane jer je znao da su dobri ljudi. Svjedokinja se prisjeća se jedne zgrade kad su Nijemci 1944. godine kod sela Rakovci napali i pobili skupinu bolesnih i ranjenih partizana. Kasnije su komunisti župnika Miroslava optužili da je on te ljude odao Nijemcima jer se slučajno našao na mjestu događaja noseći sv. pričest jednoj bolesnici u selo Rakovci. Ta ga je nepravdna optužba, kaže svjedokinja, jako pogodila pa je o tome i u crkvi javno govorio. Po završetku rata govorilo se da je došlo do oslobođenja od strane partizana. Međutim, kaže kako su vjernici sve više osjećali komunistički pritisak jer je nova vlast činila sve da ljude odvrti od Crkve. Organizirali su tzv. *dobrovoljne radne akcije* na koje je iz svake kuće netko morao poći, organizirali su se razni mitinzi, plesovi i zabave za mlade, i to sve naročito nedjeljom, da spriječe ljudima, osobito mladima i djeci, odlazak u crkvu. Kada je vlč. Bulešić dobio premještaj iz Baderne u župu Kanfanar, ljudi u Baderni nisu tako lako prihvatili da on odlazi iz njihove župe. Neki su čak pokušali intervenirati kod biskupa zbog tog premještaja. Svjedokinja je o Bulešićevoj smrti čula tek oko tjedan dana nakon tog događaja jer je u vrijeme kada je vlč. Miroslav ubijen bila na omladinskoj radnoj akciji na pruzi Šamac – Sarajevo. Svi su bili tužni, ali se o tome nije puno pričalo, jer su se ljudi bojali o tome govoriti zbog pritiska komunista. Nekoliko je puta pohodila njegov grob u Svetvinčentu otkada je prenesen iz Lanišća. Uvjerena je, kaže, da je vlč. Bulešić zaslužio biti uzdignut na čast oltara, jer smatra da je podnio mučeništvo za vjeru.

Nakon ovih svjedoka, svoje iskaze su dali još i službeni svjedoci Ivan Grah (čiji je iskaz već naveden pod Svjedok 17) i Stipan Trogrlić kao profesionalni povjesničari, te mons. Jakob Ukmar. Njihovi iskazi ovdje nisu obrađeni, ali su u cijelosti dostupni u korištenoj knjizi Fabijana Veraje.

6. SUĐENJA

Odmah uvečer toga dana 24. kolovoza 1947., policija je uhitila neke župljane Lanišća kako bi ih kasnije osudili za nered. Vlč. Stjepan Cek nije odmah uhićen pa mu je vlč. Antun Cukarić ponudio da pođe s njim u Pulu gdje su bili Englezi kako bi izbjegao eventualno suđenje. Međutim, Cek je to odbio.⁷⁵ Uhićen je 27. kolovoza u blagovaonici pazinskog sjemeništa. Nakon što je proveo nekoliko

⁷⁵ Na Cukarićevu ponudu, Cek je odgovorio: „Neću bježati niti se micati. Ostajem sa svojim vjernicima. Nizašto nisam kriv!“ (M. BARTOLIĆ 1990: 121.)

dana u zatvoru u Pazinu, premješten je u Buzet. U istražnom je zatvoru sveukupno proveo više od mjesec dana. Zajedno s njim, pod istragom su bili i njegovi župljani pod optužbom da su pružali otpor oko crkve za vrijeme krizme. Zabrinut za njihovu sudbinu, Cek je svu odgovornost preuzeo na sebe.

Nakon što je ranjeni mons. Ukmar izašao iz bolnice, pred oblasnim sudom u Pazinu od 29. rujna do 1. listopada održan je kazneni proces protiv odgovornih za incident u Lanišću. Optužnica, koju je potpisao Andrija Grbac,⁷⁶ za događaje u Lanišću optužuje svećenike Stjepana Ceka i Jakoba Ukmara, zatim sedam župljana Lanišća te konačno Slavka Sankovića i ostale napadače. Predsjednik sudskog vijeća Ivan Motika⁷⁷ konačno je potpisao i presudu kojom se osuđuju: Stjepan Cek, Jakob Ukmar, Ivan Grbac „Zvanić“, Josip Žmak, Joakim Grbac, Antun Grbac, Petar Žmak, Josip Krizmanić, Ivan Grbac „Ivić“, Slavko Sanković, Elvio Medica, Josip Božić i Srećko Brajković. Svi su osuđeni na nekoliko mjeseci (1-10) lišenja slobode uz prisilni rad. Najgore je prošao Stjepan Cek koji je dobio kaznu od 6 godina lišenja slobode uz prisilni rad te gubitak političkih i građanskih prava u razdoblju od dvije godine nakon izvršenja kazne.⁷⁸

7. ZAKLJUČAK

Posljednje godine rata, kao i razdoblje nakon njih, donijele su Katoličkoj crkvi u Istri mnogo problema. Iako su komunističke vlasti na području Istre pokušale dijalogom s istarskim svećenikom Božom Milanovićem smiriti napetosti i pridobiti tamošnje svećenstvo za suradnju s ciljem priključenja Istre matici Hrvatskoj, problemi nisu nestali. Naprotiv, komunističke su vlasti bile previše sumnjičave prema kleru koji bi im, kako su tvrdili, u suradnji s Vatikanom, mogao predstavljati ozbiljnu prepreku u njihovoj politici. Smatrali su da svećenici imaju prejak utjecaj na stanovništvo i da među njima uživa prevelik ugled. Stoga je svaki pokušaj bilo kakvog dijaloga između vlasti i Crkve bio osuđen na propast. Komunistički su krugovi stoga, umjesto mirnog rješavanja napetosti, započeli otvorenu represiju prema katoličkom svećenstvu. Na sve su načine pokušavali omesti njihovo djelovanje, što je dovelo do javnog prozivanja, prijetnji i progona nezanemarlivog broja svećenika, ali i vjernika.

U takvim je okolnostima spriječeno nekoliko podjela sakramenata u nekim župama od strane lokalnih komunista. U župi Lanišće podjela sakramenta sv. Potvrde 24. kolovoza 1947. ipak se, usprkos napadima, uspjela održati. Međutim, taj koban dan ostao je zapamćen po brutalnom ubojstvu mladog svećenika Miroslava Bulešića o čijoj se sudbini dugo nakon toga, zbog pritiska komunista, nije smjelo govoriti. Tek nakon devedesetih godina prošlog stoljeća, ljudi su istupili sa svojim svjedočanstvima o njegovom životu i ubojstvu, a prerano preminuli Miroslav Bulešić proglašen je blaženim u rujnu 2013. godine.

76 Bivši radnik koji je nakon tečaja od šest mjeseci postao glavni tužitelj za Istru (F. VERAJA 2013: 285.)

77 O razgovoru s njim govori sveć. Ivan Grah (vidi: Svjedok 17)

78 M. BARTOLIĆ 1990: 123.

LITERATURA

- M. AKMADŽA, 2013 – Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945. – 1980*, Zagreb – Slavonski brod: Despot Infinitus d.o.o., 2013.
- A. BAKOVIĆ, 1994 – Anto Baković, *Stradanja Crkve u Hrvata u Drugom svjetskom ratu: svećenici – žrtve rata i poraća: radni materijal*, Zagreb: vlast. nakl., 1994.
- M. BARTOLIĆ, 1990 – Marijan Bartolić, *Miroslav Bulešić – svećenik-mučenik (1920. – 1947.)*, Pazin: Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“, 1990.
- I. GRAH, 1997 – Ivan Grah, Ratna mlada misa u Svetvinčentu, *Vjesnik Istarskog arhiva*, 7, Pazin, 1997, 219 – 226.
- Istarska enciklopedija*, ur. Miroslav Bertoša, Robert Matijašić, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005.
- Ladonja: vjerski informativno-kulturni list*, ur. Mons. Vilim Grbac, 9, Pazin, 2013.
- B. MILANOVIĆ, 1996 – Božo Milanović, *Istra u dvadesetom stoljeću: zabilješke i razmišljanja o proživljenom vremenu*, 2. sv., Pazin: Josip Turčinović d.o.o., 1996.
- A. MILOVAN, 2001 – Antun Milovan, *Svjedok vjere Miroslav Bulešić.*, 3. izd., Poreč: Ordinarijat Porečko – pulske biskupije, 2001.
- V. MILOVAN, 2010 – Vjekoslav Milovan, *Bio je svet svećenik: svjedočanstva suvremenika o Sluzi Božjem Miroslavu Bulešiću*, Pazin: Josip Turčinović d.o.o., 2010.
- S. TROGRLIĆ, 2014 – Stipan Trogrlić, Progoni i stradanja Katoličke crkve na području današnje Porečke i Pulske biskupije 1945. – 1947., *Riječki teološki časopis*, 1, Rijeka, 2014, 9 – 40.
- S. TROGRLIĆ, 2010 – Stipan Trogrlić, Represija jugoslavenskog komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Istri (1945. – 1947.), *Croatica Christiana periodica*, 65, Zagreb, 2010, 135 – 160.
- F. VERAJA, 2013 – Fabijan Veraja, *Miroslav Bulešić, svećenik i mučenik: znakoviti lik moderne povijesti Istre*, Poreč: Biskupija Porečka i Pulska, 2013.
- V. ŽMAK, 2014 – Vladimir Žmak, Miroslav Bulešić – anđeoski lik i evanđeosko djelovanje, *Riječki teološki časopis*, 1, Rijeka, 2014, 55 – 66.